

81916004-9	03/06/2022	האַרץ - כותרת	עמוד 19	1	25.67x27.46
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציורו - 80790					

הברית המסוכנת בין כת תומכי הנאשם למשיחיים

אהוד ברק

ת, חברה וקנאות ניצבות בלב המחלוקת הקור־עת אותנו בפרוס חג השבועות הזה. בהקשר להן ראוי שנתבונן בחמישה יסודות: ראשית, מדי־נת ישראל היא חברה מודרנית שחותרת להתבסס בקבוצת המדינות המובילות בעולם בתחומי החינוך והתרבות, הכלכלה, הטכנולוגיה ואיכות החיים ולש־מור על צביונה כמדינה ציונית, יהודית ודמוקרטית. שנית, סיפור תקומתה של ישראל מחובר בשו־רשו אל ההיסטוריה והמסורת היהודיות. הקשר אל המסורת הוא המכנה המשותף לשבטים השו־נים בחברה היהודית. מסריה, כפי שהם מופיעים בהכרות העצמאות, הם המסד לחוקה והבסיס ליח־סה לזכויות האזרח ולמיעוטים שבתוכה.

שלישית, היהדות היא דתו של הרוב בישראל, שכולל קהל גדול של מסורתיים ואף חילונים המגדירים את עצמם כיהודים; חוקה על היהדות שתהיה לה השפעה על אורח החיים במרחב הציבורי, אולם גבול ההשפעה שלה לרוב אמור להיות הסכמת היחיד ו/או הקהילה מרצונם החו־פשי. אין מקום בישראל להפרדת הדת מהמדינה כפי שנקבע בחוק בארצות הברית, צרפת או ברי־טניה. אולם יש צורך בהוצאת העסקנות הדתית מהפוליטיקה. זהו כיוון שנעשו בו צעדים נועזים וחשובים בשנה האחרונה ונדרשים עוד רבים.

קיימת סתירה מובנית בין התפישה הדתית לתפישה האזרחית כמקורות חלופיים לעקרונות לגיהול המדינה והחברה. הסתירה נעוצה בכך שעבור הדת מקור הסמכות הוא מוחלט, אלוהי; אין לגעת בניסוחיה בכתבי קודש ופרשנותם נתונה ליחידים, שהוסמכו על ידי שומרי אמו־ניה. בתפישה האזרחית הדמוקרטית, החברה היא שוק פתוח ושוויוני של דעות ועמדות של יחידים וכבוצות, המתנגשות בתוך משא ומתן ופשרות, במסגרת הליכים מוגדרים ובכפופות לחוק. הדת והפוליטיקה סותרות זו את זו לעומק מהותן. הכלכלה ניתן לומר שהדת נשענת על קדושה, והתערבות הפוליטיקה בתוכה מחללת אותה. הפוליטיקה מצדה, נשענת על הסדרת הכאוס החברתי בעזרת כללי מיקוח והתפשרות, שי־סוד המחלטות והקדושה שבדת מבלבל ומעוות אותם. רביעית, ביטול המונופול של העסקנות הדתית על היבטי חיים שמקומם בשיח האזרחי צריך שיניב שיח חדש, מקרב, סובלני ובונה אמו־ן, על מקומן של הדת והמסורת בזהותנו המשותפת. ושיח זה עשוי להיות פורה ומבטיח מאוד.

וחמישית, למיטב הכרתי, האתגר המאיים בפרוס חג זה על עתידנו כחברה דמוקרטית, ובטווח הארוך על גורל הפרויקט הציוני, איננו מכיוון הדת והמסורת לכשעצמן — שאם ננהג בהן נכון הן חלק מברכה גדולה — אלא משני כיוונים אחרים: מיעוט קיצוני הנושא קנאות משיחית, הזויה, אטומה ואפלה, ואופורטוניזם פוליטי חסר מעצורים, רדוף ומסוכן, שזכרת עם המיעוט המשיחי ברית בלתי קדושה. מול השניים הללו — מולם בלבד — עלינו להיערך, להתלכד ולפעול בהחלטיות, אם חפצי חיים אנו.

המעמד של הרבנות בישראל עוצב בידי דוד בן גוריון ככורח המציאות, בצל ההכרה שבשואה נשמד חלק עיקרי של עולם התורה היהודי שהיה והנו עוגן הציביליזציה היהודית, ועל

רקע אילוצים פוליטיים כבדים של ימי הקמת המדינה. פערים וחומות צמחו לאורך השנים בין הציבור הדתי לציבור החילוני בישראל ולצדם, לא מעט עוינות וחוסר אמו־ן. זוהי בעיני טרגדיה כואבת, שכן המסורת והמורשת הן מקור זהותנו והקשר שלנו אל הארץ האחת הזאת. האמירה "ש־לא פחות משאנו שמרנו עליה היא שמרה עלינו" — היא אמת לאמיתה.

אבי ז'ל חווה כיתום את גרסא דינקותא בחיידר של הרב קלמן כהנמן בפוניבז', כשהעויר מלמד היה ר' מנחם אליעזר שך. ולמרות שלימים הלך לקיבוץ חילוני, הוא נשא עמו כל חייו יחס עמוק כלפי הבאר ממנה שתה. כילדים בני שמונה במשמר השרון היינו מקצרים את הדרך לגבעת חיים דרך כפר הרא"ה, שבמרכזו ניצב המבנה המרשים של ישיבת בני עקיבא של הרב נריה. גגשנו שם זאטוטים דתיים בני גילנו, והם נראו לא פחות חכמים מאתנו, אולי קצת פחות פרו־חיים. כששאלתי את עצמי איך זה שהם דתיים ואני לא? ומי משנינו צודק? היתה לי רק תשובה אחת: ההורים שלהם דתיים ושלי — לא.

הדת והפוליטיקה לא יכולות למשול יחד על חברה אנושית חופשית ומתפקדת, ולא במקרה כל מדינות ההלכה הן דיקטטורות

כשהייתי כבן 16 שאלתי את עצמי, למה אני יהודי? ותשובת האמת שלי היתה: משום שנו־ל־דתי לשני יהודים. ובעצם, לו הייתי נולד לשני הולנדים או שני הודים הייתי מן הסתם הולנדי או הודי, בהתאמה. אבל אז צצה שאלה שנייה: נניח שהייתי נולד לבני בלי דת והיית צריך לבחור מבין הדתות, כשאתה מכיר את סיפוריהן ועי־קריהן, לאיזו מהן היית רוצה להיולד? תשובתי היתה — ליהדות. נראה לי ברור שאין לשום דת אחרת תרומה כה עמוקה ומהותית לכל מה שנכון, חשוב ונאור בהיסטוריה הכלל־אנושית. ככל שבגרתי נתחוקה בי ההכרה שוו הבחנה שחשובה לי היום, עוד יותר מאשר אז.

לפני זמן רב, כקצין בכיר נפגשתי לשיחה עם מי שהיה אז הרב הראשי לישראל. השיחה נתגלגלה לביאליק — ציוני ענק שרגליו ולבו היו נטועים עמוק בעולמן של התורה והאגדה. וכשהוא שאל האם כנערים חילונים אהבנו את שירת ביאליק, עניתי לו שהיכרתי בגדולתו רק כשבגרתי. למה? הוא שאל. עניתי שנוצרה בינינו חומה כאשר כפו עלינו, שוב ושוב, ללמוד בעל פה שירים ארוכים, שביאורם היה מכני ושטחי. אז אמר לי הרב שהוא מוטרד עמוקות מהניתוק של דורנו כאן בישראל מהמורשת היהודית. הוא הביע השערה, בהמשך לתשובתי על ביאליק, שאילו השכילו האבות המייסדים, לא להפריד בין דת למדינה (לכך הוא התנגד נחרצות), אלא להוציא את העסקנות הדתית מהפוליטיקה — יחס החילונים ליהדות היה יותר טבעי ומכבד, והם היו חשים קרובים וגאים בויתקם אל המור־שת המופלאה הזאת ורואים בה חלק מזהותם. ואכן, הקשר בין מדינת ישראל, נסיבות הק־מתה, מהותה וצידוקה לבין המסורת והיכרו־ן

היהודיים הקולקטיביים אינו ניתן להפרדה ואין דומה לו בשום מקום בעולם או בהיסטוריה. הרצל ואבות הציונות, אנשי הרוח והמדינאים, היו ברובם המוחלט לא דתיים. ואף על פי כן, באינסטינקט ראשוני הבינו כולם, למעט בודדים, ביניהם הרצל, שרק ב"ארץ ציון וירושלים" ימצאו לעם החותר לחדש ריבונות פוליטית ב"מדינת היהודים", כוחות הנפש לעמוד במב־חנים המצפים ל"תועי המדבר" הקמים מתנומת הזרות.

הכורח המשותף שלנו היום הוא לאחות את הקרע שנפער מאז קום המדינה, ובעיקר בשני העשורים האחרונים, ולייצב מציאות מאחדת על אדני הסכמה, שתאפשר חיים ביחד של חילונים, מסורתיים ודתיים — כולל חרדים — בכבוד הדדי וללא כפייה. ביחד עם הדת, המסורת והאנשים הנרשאים אותן אנחנו חייבים לעצב מודוס ויוגנדי חדש, שבו המדינה תיטול על עצמה, בחקיקה מוסכמת ככל הניתן, את האחריות לצרכים המיוחדים של הקהילה הדתית, ותנסח מחדש כללי חיים במרחב הציבורי — כללים שאין בהם כפייה. אלה יהיו כללי חיים עם סובלנות לכלל גיוני היהדות, לצורך בלימודי ליבה, להשתתפות בכוח העבודה לצד סגירת פערים ברמת החיים בין חילונים לחרדים, וברוח של כבוד לדת ולמ־סורת. זה חיוני ולכן זה גם אפשרי.

מהי הדת? הדת איננה אוסף של אמונות ומנהגים, שרידי עבר דהויים, שאינם רלוונטיים לחיים בעולם המודרני, כפי שחושבים חילונים רבים. הדתות הגדולות שומרות על מרכזיותן בתרבות משחר קיומה ועד היום, משום שהן מב־טאות אינסטינקט אנושי קדום שמוביל לנכונות לקבל ללא ערעור סמכות על־אנושית, בתמורה לחיים של תוכן ומענה לתהיות ראשוניות וקיומיות. האמונה הדתית משקפת צורך אנושי עמוק, ולא במקרה הדתות הגדולות הן המוסדות מאריכי הימים ביותר של האנושות.

מהי תבונה? זו הזירה שבה מתרחשת, מת־ערכת ומתגבשת המציאות, מאינטראקציה אינסופית בין יחידים וקבוצות בתהליך שיוצר סדר חברתי, דבק חברתי ואבולוציה תרבותית. מה ההבדל בין הדת לחברה? הדת קדושה. לצד מצוות "עשה" ו"אל תעשה", היא הדבק של קולקטיב המאמינים ומעניקה לחייהם משמעות. החברה כאוטית, עשויה מפשרות ומהסכמות שבירות ומתחלפות.

הדת היא ספרה עליונה של הכרת המציאות, חקוקה בסלע ומוכתבת מהשמים. החברה עשויה מבני אדם, מאינטרסים קבוצתיים, מחלוקות, פוליטיקה ויצרים. לא מקרה הוא, שלקודמינו בשרשרת האבולוציה, השימפנוזים ופרימטים אחרים, יש חיי חברה עשירים ומלאי כללים. אין להם דת. כי זו לא יכלה להתקיים עד שקמו המודעות העצמית והכרת הטרגיות של הקיום האנושי, ששתיהן נתגבשו רק אצלנו, ההומו סאפיינס.

אי אפשר לשים את הדת והפוליטיקה למשול יחד על חברה אנושית חופשית ומתפקדת. ולא מקרה הוא, שכל מדינות ההלכה שההיסטוריה מכירה כיום — האיראנית או הסעודית או הט־ליבאנית, או להבדיל מדינות הלכה של פסאודו־דתות חילוניות בעבר, כמו הקומוניזם או הפשיזם

של המאה ה-20, אידיאולוגיות שטענו שבידן תשובות מוחלטות וחובקות־כל לכל בעיה — כו־לן היו בהכרח דיקטטורות. לעתים דיקטטורות איומות. כי הפוליטיקה מזהמת ומבוזה את הדת, והדת, מכוח הקדושה של תשובתה המחייבת, משבשת ומוציאה מאיזון את הפוליטיקה. ומהיותה נגזרת מציוויים שמיימים, מכילה פוט־נציאל של קיצוניות משיחית, שהיא שורש פורה של אסון.

בישראל מציאת שיווי משקל בין הדרישות של חירות, קידמה ונאורות, לבין מעמד הדת והמסורת — היא תנאי הכרחי לקיום יחד ארוך טווח. שיווי משקל כזה הוא דבק חשוב בין השבטים השונים בחברה היהודית ומקור נכון לגורמה של סובלנות כלפי ה"אחרים", הלא הם "הג, היתום והאלמנה" שנביאי ישראל חרדו להם. הדת שלא תכפה את עצמה על כל תחום בחיי היחיד, מעריסה עד קבר, תוכה גם אצל הרוב החילוני והמסורתי ליוקרה שנשללת ממנה כאשר היא נתפשת כעסוקה במלאכת הביכים של הפוליטיקה.

לא היוקה למסורת ולא הדת לכשעצמה מאיימות על החברה הישראלית, אף שכאמור, אכן דרוש "להוציא" את הפוליטיקה מהדת ואת הדת מהפוליטיקה. האויב המרכזי של החברה בישראל הוא הקנאות המשיחית לגוניה שצו־מחת לגנד עינינו, פורטת על פחדים וחרדות ראשוניים, מלבה יצרים ומסיתה, מחפשת פרו־בוקציות, ומשחקת לידי אויבי ישראל ופועלת נגד האינטרס הלאומי המשותף.

ה"בן גבירים" למיניהם, מחפשי הצידוקים לרצח ראש הממשלה יצחק רבין, קיצוני הקיצו־נים בנוער הגבעות ובין הרבנים, וכל מי שאינם מקבלים ברגע האמת את מרות המדינה על אזרחיה — כמהות מחייבת ולא רק כתחפושת — הם אויביה של ישראל המודרנית. הקנאים המשיחיים, בניגוד ליורמיתם, אינם ציונים ואינם משקפים את ערכי היהדות ורוחיה. הם רחוקים כרחוק מורח ממערכת מ"דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום". הם "דוחקי הקצ", "העולים בחומה" ומלבי "שנאת חנם". הם ממשיכי המור־שת של "קמצא ובר קמצא" ושל שורפי המחסנים בעת המצור על ירושלים. הם אלה ששכחו את כל מה שחז"ל וגדולי הפוסקים הזהירו מפניו דור אחר דור.

עמדתה של היהדות נגד משיחיות השקר בגלגוליה השונים ידועה לכל. לפנינו פרק נו־סף בסאגה הזאת. להוותנו המקור לגליטימיות שצוברים קיצוני הקנאים הוא לא אחר מאשר כת תומכי הנאשם והעומד בראשם. כת קטנה אך קולנית. בגרון נחר הם מצטרפים לועקות שבר צבועות ולמסע הסתה חסר תקדים נגד מוסדות ויסודות הדמוקרטיה ונגד ראש הממשלה, כאילו נמחק רצח רבין מזיכרונו כאומה.

הזרמת הרעל אל עורקי השיח הישראלי היא מסוכנת ובלתי נסלחת. יש לה אחראים. יש קולות ויש ידיים מכוונות מאחוריהם. הברית המופק־רת והמושחתת הזאת על סיכונים, היא מה שהח־ברה הישראלית, על הרוב המוחלט של האזרחים בריאים ברוחם, חייבת להתייצב מולו בכל משקלה ועוצמתה. עד שיבואו ימים טובים מאלה. חומר למחשבה לחג שמח.